

**PROTOKOŁY POSIEDZEŃ PLENARNYCH RADY
NARODOWEJ KSIĘSTWA CIESZYŃSKIEGO (1918–1920),
WYD. EDWARD DŁUGAJCZYK I MIŁOSZ SKRZYPEK,
„BIBLIOTHECA TESSINENSIS”, VIII, „SERIES POLONICA”, 5,
CIESZYN 2016, CZĘŚĆ I, SS. 524; CZĘŚĆ II: DOKUMENTY
DODATKOWE, SS. 414**

W 2016 roku ukazała się edycja protokołów posiedzeń plenarnych Rady Narodowej Księstwa Cieszyńskiego, działającej w latach 1918–1920. Pozycja ta zamyka krótki cykl trzech publikacji, które ukazały się w ramach serii „Bibliotheca Tessinensis”. W 2014 roku cykl otworzyła edycja źródeł dotyczących biografii oraz dorobku ks. Leopolda Szersznika (1747–1814)¹, natomiast w roku następnym ogłoszono drukiem dziennik Andrzeja Cinciały (1825–1898), jednego z czołowych działaczy polskich na Śląsku Cieszyńskim, obejmujący lata 1846–1853².

Protokoły Rady Narodowej Księstwa Cieszyńskiego przez wiele lat nie były dostępne dla historyków, zaginęły bowiem w 1937 roku. Zostały odnalezione dopiero w 1990 roku podczas kontroli zbiorów w cieszyńskim Oddziale Zabytkowym Biblioteki Śląskiej w Katowicach (poprzedniku dzisiejszej Książnicy Cieszyńskiej).

Omawiana edycja protokołów składa się z dwóch tomów: pierwszy obejmuje protokoły plenarne Rady Narodowej Księstwa Cieszyńskiego poprzedzone obszernym i wyczerpującym wstępem autorstwa wydawców: prof. Edwarda Długajczyka i dr. Miłosa Skrzyпка, natomiast drugi zawiera zbiór 174 dokumentów powstałych w związku z pracami Rady lub stanowiących przedmiot jej obrad.

Tekst źródła został opatrzony aparatem krytycznym, zaś całość wydania dopełnia dysk zawierający cyfrowe reprodukcje źródłowego tekstu w formacie PDF. Publikacja została ujęta w staranną szatę graficzną, co w pełni odpowiada randze i historycznemu znaczeniu edytowanego źródła.

Rada Narodowa Księstwa Cieszyńskiego powstała 19 października 1918 roku z inicjatywy polskich działaczy narodowych, którzy postanowili samodzielnie – nie czekając na ruch ze strony polityków galicyjskich – utworzyć ośrodek władzy polskiej. Wobec zbliżającego się końca I wojny światowej i postępującego rozkładu politycznego Austro-Węgier oraz nasilającego się konfliktu narodowościowego pomiędzy Polakami a Czechami Rada wzięła na siebie obowiązek reprezentowania

---

¹ *Malo invidiam quam misericordiam. Wybór pism i dokumentów dotyczących Leopolda Jana Szersznika*, wyd. J. Spyra i G. Chromik, „Bibliotheca Tessinensis”, 6, „Series Polonica”, 3, Cieszyn 2014.

² A. Cinciała, *Dziennik 1846–1853*, cz. 1–2, wyd. M. Bogus, „Bibliotheca Tessinensis”, 7, „Series Polonica”, 4, Cieszyn 2015.

polskich interesów na Śląsku Cieszyńskim. Chcąc uprawomocnić swoją działalność, członkowie Rady zwołali 27 października 1918 roku wiec w Cieszynie – przybyło na niego około 50 tysięcy ludzi, którzy uchwalili rezolucję za przyłączeniem Śląska Cieszyńskiego do odradzającej się Rzeczypospolitej. Trzy dni później wydano „Proklamację Rady Narodowej Księstwa Cieszyńskiego ogłaszającą przynależność Śląska do odrodzonego państwa polskiego”. Jednocześnie Rada podporządkowała się władzom polskim w Krakowie i Warszawie.

Protokoły posiedzeń plenarnych oraz dokumenty powstałe wokół Rady znakomicie oddają przedmiot i charakter jej działalności oraz atmosferę polityczną, w jakiej przyszło jej funkcjonować. Wyłania się z nich obraz gremium ujętego co prawda w ramy organizacyjne, ale przypominającego raczej – jak to zaznaczono we wstępie – „klub dyskusyjny”. Wytypowany skład Rady miał początkowo liczyć 22 członków, jednak od pierwszych chwil istnienia zmieniał się i rozrastał. Nieobecnych członków często reprezentowali zastępcy, na obrady zapraszano gości, pojawiały się tam nawet osoby bez określonej przynależności partyjnej. Rada nie zdecydowała się na wybór przewodniczącego, ale powołano trzech prezydentów, którzy kierowali obradami. Siedzibą Rady stał się cieszyński zamek.

Wśród członków Rady wysuwały się na czoło zdecydowanie trzy postacie, które cieszyły się największym autorytetem. Byli to: ks. Józef Londzin (1862–1929), lider Związku Śląskich Katolików, Jan Michejda (1853–1927), przywódca Polskiego Zjednoczenia Narodowego, oraz działacz socjalistyczny Tadeusz Reger (1872–1938). W pracach Rady trudno jednak dostrzec różnice partyjne pomiędzy jej członkami, nie istniały odpowiednie kluby ani koła, w czasie głosowań nie wprowadzano również dyscypliny.

Dzięki edycji protokołów możemy poszerzyć wiedzę o dziejach Śląska Cieszyńskiego u zarania II Rzeczypospolitej oraz prześledzić poglądy lokalnych polskich polityków. Widać od razu z lektury źródła, że nadrzędnym celem dla RNKC była kwestia przejęcia władzy na terenie Śląska Cieszyńskiego oraz dokonanie ustaleń granicy ze stroną czeską. W tym celu RNKC zawarła w dniu 5 listopada 1918 roku w Polskiej Ostrawie (dziś dzielnica Ostrawy) umowę ze swym czeskim odpowiednikiem, Zemským narodnim výborem pro Slezsko, regulującą kompetencje na obszarze Śląska Cieszyńskiego³.

Z omawianych źródeł doskonale daje się odczuć atmosferę, jaka panowała w Cieszyńskim tuż przed wybuchem i w trakcie trwania konfliktu polsko-czeskiego na początku 1919 roku. Wykorzystując dwukrotną przewagę w ludziach i trudną do oszacowania w sprzeczcie, wojsko czeskie, wbrew zawartemu porozumieniu, zaatakowało stronę polską i zostało zatrzymane dopiero w wyniku bitwy pod Skoczowem (28–30 stycznia 1919 roku)⁴. Rada Narodowa opuściła wówczas Cieszyn i przeniosła się początkowo do Bielska, a później do Krakowa, gdzie obradowała w niepełnym składzie prawie codziennie.

³ M. Przeperski, *Nieznośny ciężar braterstwa. Konflikty polsko-czeskie w XX wieku*, Kraków 2016, s. 144–157.

⁴ F. Latinik, *Walka o Śląsk Cieszyński w r. 1919*, Cieszyn 1934, s. 70–81; W. Janik, *Bitwa pod Skoczowem 28–30 stycznia 1919 roku*, Cieszyn 1999.

Bezpośrednią przyczyną konfliktu było rozpisanie na Śląsku Cieszyńskim wyborów do Sejmu Ustawodawczego na 26 stycznia 1919 roku. Strona polska widziała w wyborach rodzaj plebiscytu za Polską, natomiast Czesi uznali je za tworzenie faktów. W wyniku najazdu czeskiego wybory w Cieszyńskim się nie odbyły.

Działania zbrojne zostały przerwane 3 lutego 1919 roku na skutek podpisania w Paryżu umowy przez Romana Dmowskiego i Edvarda Beneša oraz przez przedstawicieli wielkich mocarstw. Dwa tygodnie później Rada Narodowa ponownie zebrała się w Cieszynie, protestując przeciw okupacji czeskiej. Stan wojny ostatecznie zakończyła umowa wojskowa polsko-czechosłowacka z 25 lutego 1919 roku, która ustanawiała linię demarkacyjną, a Czesi opuścili Cieszyn, Jabłonków i Frysztat. Władza Rady Narodowej Księstwa Cieszyńskiego została tym samym ograniczona do terenów obsadzonych przez wojsko polskie. Rada uparcie, ale bez powodzenia domagała się uznania jej kompetencji po stronie czeskiej. Aliancka Komisja Międzysojusznicza, która przyjechała do Cieszyna, by dopilnować wykonania porozumienia zawartego w Paryżu, zachowywała się wobec Rady Narodowej obojętnie, nie ingerując w jej obrady, ale również jej nie pomagając⁵.

Tymczasem przez następne miesiące Rada Narodowa skupiała uwagę na wieściach płynących z konferencji pokojowej w Paryżu. Tam premier Ignacy Paderewski namówił prezydenta Masaryka do powołania komisji polsko-czeskiej dla rozstrzygnięcia sporu, która miała zebrać się w Krakowie. W międzyczasie, w końcu czerwca 1919 roku, Rada Narodowa ogłosiła w powiecie bielskim stan wyjątkowy, co było reakcją na wystąpienia tamtejszych Niemców. Kilka dni później, 28 czerwca, w Wersalu podpisano traktat pokojowy, który zakładał przeprowadzenie plebiscytu na Górnym Śląsku. Cieszyńscy narodowcy, liczący na przejęcie przez Polskę całego Górnego Śląska, decyzję o plebiscycie uznali za klęskę dyplomacji polskiej. Rozmowy wspomnianej komisji polsko-czeskiej w Krakowie, trwające od 21 do 29 lipca 1919 roku, zakończyły się zaprezentowaniem poglądów obu stron. Polska stała na stanowisku wilsonowskim i domagała się plebiscytu na spornym obszarze, natomiast Czesi wysuwali argumenty historyczne i gospodarcze, nie godząc się na plebiscyt. Dla obu stron konflikt stał się sprawą honorową⁶.

W dniu 27 września 1919 roku Rada Ambasadorów zadecydowała, że na Śląsku Cieszyńskim, Spiszu i Orawie odbędzie się plebiscyt. Miała go przeprowadzić Komisja Międzysojusznicza, której przedstawiciele przybyli na sporny obszar 30 stycznia 1920 roku. Rada Narodowa wydała z tej okazji odezwę podkreślającą polskie postulaty, ale wkrótce doznała sporego rozczarowania. Duże zastrzeżenia Rady budziły bowiem nieukrywane proczeskie sympatie francuskich członków Komisji.

Dnia 3 lutego Komisja ogłosiła, że obejmuje rządy i odtąd podlegają jej wszystkie dotychczas istniejące organy administracji. Kiedy w połowie kwietnia Komisja przejęła również nadzór nad szkolnictwem, RNKC utraciła ostatni obszar swojej władzy.

Latem 1920 roku pozycja Polski na arenie międzynarodowej zdecydowanie uległa pogorszeniu, na skutek załamania się frontu w wojnie polsko-bolszewickiej. Na

⁵ M. Przeperski, op. cit., s. 173–178, 187.

⁶ Ibidem, s. 193.

dodatek Polska była uzależniona od tranzytu broni i amunicji przez Czechosłowację, a tym samym zdana na dyktat Pragi. W tej sytuacji premier Władysław Grabski na konferencji w belgijskim Spa w lipcu 1920 roku uległ czeskiemu szantażowi, zrezygnował z plebiscytu i zgodził się na uregulowanie sporu przez wielkie mocarstwa. Pomimo uległości strony polskiej i deklaracji Edvarda Beneša Czechosłowacja aż do bitwy warszawskiej żadnych transportów do Polski nie przepuściła⁷. Przedstawiciele Rady Narodowej, którzy w tym czasie udali się do Paryża, uznali decyzję o porzuceniu plebiscytu za błąd, ich zdaniem bowiem nawet w najgorszych warunkach wypadłby on dla Polski korzystniej niż dokonany w ostateczności podział Księstwa Cieszyńskiego przez Radę Ambasadorów. Po przeprowadzeniu podziału i wytyczeniu granicy Rada Narodowa zakończyła swoją działalność.

Rada Narodowa Księstwa Cieszyńskiego jest znakomitą przykładową oddolną działalnością Polaków zamieszkujących rubieżę odradzającej się Rzeczypospolitej. Jej bezcennym dorobkiem jest przede wszystkim tworzenie fundamentów polskiej państwowości, by samej później stać się ramieniem tego państwa na Śląsku Cieszyńskim. Jako organ władzy Rada działała stosunkowo sprawnie, uzyskała uznanie na arenie międzynarodowej, czego przykładem były kontakty z rządami i obecność reprezentantów na konferencji w Paryżu. Dlatego edycja protokołów Rady i dokumentów z nią związanych jest publikacją tak cenną i potrzebną. W obliczu zbliżającej się szybkimi krokami setnej rocznicy odzyskania przez Polskę niepodległości edycja protokołów i dokumentów Rady, swoistego świadectwa drogi Polaków z Cieszyńskiego do Polski po 600 latach rozłąki, nabiera szczególnego znaczenia.

Jarosław Krutak

Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

✉ Adres do korespondencji: j.krutak@wp.pl

---

⁷ Prezydent Czechosłowacji Tomasz Masaryk uważał, że Polska poniosła już definitywną klęskę, pomóc jej nie można i nie warto. Zob. A. Nowak, *Pierwsza zdrada Zachodu. 1920 – zapomniany appeasement*, Kraków 2015, s. 407.